

MIRNICS KÁROLY

Attól függően, hogy egy kisebbségi közösségnek vannak-e: 1) a köztudatban jól beágyazott történelmi gyökerei, hagyományai, szellemi értékei, szokásai, különállóságát segítő magatartási mintái (folyamatos volt-e a hozzájuk történő ragaszkodás az előző történelem folyamán); 2) az előzőekből származtatva, mindig kimutatható-e a politikai akarat a különállósági sajátosságokhoz a politikai elitje és képvisellete részéről; 3) világosak-e a megmaradás értékei és céljai, minden rétegében, az egész társadalmi struktúrájában – nagy mértékben módosulhat a többségi etnikum társadalma és az államnemzet által gerjesztett ellenséges (ritka esetben segítő) körülmények hatása. (Az államnemzetek általában birodalmi logikához igazodnak, és ezért elnézőbbek az etnikai szokások és értékek kimutatásával szemben, mint a nemzetállamok törekvései. A magyar kisebbségek éppen nemzetállami törekvésű országok területén élnek).

Ezen kívül ma már szükségszerűen állandó figyelemmel kell kísérni, hogy a globalizálódó gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és más folyamatok valóban mennyire „kisebbségellenesek”, milyen kényszerítő hatásúak a nemzetállam egész helyzetére és külön a kisebbségpolitikájára, tényszerűen megállapítható-e, hogy ezeknek is a céljuk a kisebbségek felszámolása. A nemzetállami politika ugyanis előszeretettel hivatkozik rájuk, és a „szabadkéz” politikája, a következménymentességének a lehetőségeit éppen itt keresi; „a nemzetállami közösséget” úgysem érdekli komolyan a „kisebbségi kérdés”; a megrovás enyhe lesz és mindig büntetőintézkedésektől mentes a „feddés” részét képezi. A nemzetállam kisebbségpolitikája ezek szerint csupán „hozzájárulás” a globalizálódó világfolyamatokhoz.

Ezt az „elméleti keretet” a magyar kisebbségek helyzetéből származtatom. Az „elméleti keret” részben megfelelő számú hipotézist tartalmaz, amelyeket az előzőleg vagy utólag végzett kutatások eredményei igazolnak vagy elvetnek.

A Vajdaságban végzett tudományos kutatások és magyarságkutatás értékei még kevés hipotézist igazolnak, felületesek, pontosításra szorulnak – éppen alkalmi jellegükből kifolyólag. A magyarságkutatásban pótolhatatlan időkiesés történt és történik az „elméleti keretet” érintő minden vonatkozásban.

A vajdasági és anyaországi kutatók (egymástól függetlenül) az alkalmat adta lehetőségekhez és a megrendelő igényeihez igazodva végeztek kutatást. E kutatások tartalmukban értéktelen és használhatatlan

adathalmazá válnak, mert nem ismételték meg őket különböző körülmények között. Egy tudományos kutatás eredményeit mindig meg kell, hogy erősítse vagy gyengítse egy később végzett kutatásé. A tudományosság ereje a longitudinálisan szervezett, önmagát ellenőrző jellegzetességeiben van. A most és idáig tudományos módszerekkel összegyűjtött és részben feldolgozott anyag mennyiségében, de nem teljes minőségében látható.

A Délvidéken még mindig van – bár éveiben rendkívül előregedett – kutatógárda; néprajzkutatók, hagyományápolók, irodalomkritikusok, irodalomtörténészek, helytörténészek. Nincs közgazdászutató, jogkutató, politikai- és művelődéstörténész stb. A meglévő kutatógárda azonban nagy hozzáértéssel és akarással dolgozik. A szociológiai és szociálpszichológiai kutatások hiányából kifolyólag azonban a számunkra ismeretlen a legfontosabb: a kutatások eredményei és értékei milyen mértékben épülnek be a közösségi köztudatba; amikor cselekszik, figyelembe veszi-e őket a politikai elit? Tulajdonképpen mi is válik a köztudat részévé. Felületes ismereteink szerint a kutató értelmiségiek hordalék anyagot termelnek és nem közösségi javakká váló, köztudatot formáló értékeket. A különböző kutatók munkája meddőhányóra kerül és annak méreteit növeli.

A felületes ismeret azonban csak egy hipotézissé válik, amelyet számos, sok éven keresztül végzett kutatásnak kellene igazolni, módosítani vagy elvetni. Csak ezek után lehetne pontosabban meghatározni: mi is a köztudatot formáló tényező? A sajtó? A televízió? Melyik része? Ma már egyik sem, hanem valami más? Stb.

Ma a Délvidéken sehol sem folyik szervezett és megtervezett magyarságkutatás, s ezen túl tudományos kutatás. Ennek következtében nagy értékvesztésnek vagyunk szemtanúi. A magyarság jelenlétének pótolhatatlan, megszámlálhatatlan tárgyi és szellemi értékei mennek veszendőbe és tűnnek el mindörökké.

A Délvidéken, mint az anyaországban is, a kutatók nem ismerik saját tudományos diszciplinájukon belül, sem interdiszciplinárisan a csapatmunkát. Ez minden kutatás értékét, de végsősorban gyakorlati vonatkozásait is nagyon megkérdőjelezi. (A társadalomtudományi, elsősorban szociológiai és szociálpszichológiai kutatásokra gondolok, pedig égető szükség lenne rájuk.) A magányos kutató is dolgozhat tudományos módszerekkel a kutatásaiban, de gyakorlati eredményt csak a csapatmunkában végzett multidiszciplináris feldolgozás nyújthat.

Mint az várható, a mezőgazdasági termést végző becsüs, akinek ma már rendelkezésére áll és birtokában van valóban minden tudományos módszer, s mégis kénytelen már egy jó eső vagy egy héttel tovább tartó aszály után módosítani a számértékeit, hasonlóan állnak a dolgok a „kemény”, s méginkább a „lágý” társadalomtudományokban. A kutató a körülmények kiszolgáltatottja. A változó tényezők és ezek változásának a frekvenciája csillagászati számú. Mégis, bizonyos számú változó tényező és ezek valószínűsíthető hatására oda kell figyelni, kutatni kell őket, ha általa a megmaradás lehetősége nyújtható.

A körülmények állandóan változnak, ha ezek lecsapódását a köztudatban nem kutatjuk, egy lépést sem tehetünk előre a tudományosságban. Megmaradunk csupán egy pusztuló világ süllyedő magyar közössége krónikásának. – Jó lenne ennél többnek lenni.

Sajnos a magyarságkutatás minden tekintetben megrekedt a Délvidéken (mint ahogyan az anyaországban is). Sekély vizeken evezünk, mert általánosságokat ismételtünk. Általános igazságokkal azonban nem lehet a köztudatra hatni. Az általánosításnak annyi a tudományos értéke, mint a politikai közhelyek ismételtetésének. Az általánosítás jelensége akkor áll elő, ha megszűnik az intézményesített folyamatosság gyakorlata a kutatásokban. Most ebben az állapotban vagyunk. Nem kutatjuk a kisebbségi közösség társadalmi struktúráját és ennek dinamikáját. Ismeretlenné vált számunkra a társadalmi rétegek között lejátszódó kommunikáció a gazdaságtól kezdve a művelődéssel bezárólag. Nem tudjuk, milyen mértékű és jellegű elszigeteltségben él és tevékenykedik az alkotó és reprodukív értelmiség, milyen a kapcsolatrendszere a társadalom többi rétegével; milyen a politikai elit akaratának hatása az értelmiségre és az egyes társadalmi rétegekre, a tömbmagyarságban és a szórványban.

Természetesen tudományos módszerekkel mindent lehet kutatni. De ez nem elég. Nemcsak az a fontos, hogy műszakilag jó állapotban van a hajó és a személyzet jól képzett, hanem az is, hogy ismerje az úti-célt: hogy tudja, hova akar eljutni és miért. Ha a magyarságkutatás céljait újabbban a kistérségek kutatásának a céljaival helyettesítik vagy keverik össze, akkor zavar van már az „elméleti keretben” is.

A Délvidéken a magyarságkutatás a pénztelenségtől szenved. Még nagyobb baj, hogy a fiatalokat még kötéllel sem lehet rávenni a tudományos kutatásra. A legnagyobb nehézséget a kiöregedő kutató gárda képezi. Hiányoznak azok a fiatal személyiségek, akik szervezőképes tapasztalattal rendelkeznek a tudományos kutatás területén.

Úgy, ahogyan most áll a kutatói szervezettség a Vajdaságban (hasonlóan az anyaországban tapasztaltakhoz), begubódzott az egyéni affinitás elszigeteltségébe és más kutatóktól származó témaválasztásba. Igazán jelentős tudományos eredmény így ma már a magyarsággal kapcsolatos területen sem születhet. A célratörő csoportmunka e téren is nélkülözhetetlen.

A szerb állam kevés adatot szolgáltat a magyar kisebbségről. Ezeket is elzárja, s nem bocsátja „akárki” rendelkezésére. Ez lehetlenné teszi a kutatásokat a „kemény” társadalomtudományok területén. Magyar vonatkozású gazdasági kutatások nincsenek. A kevés népszámlálási adat lehetővé tesz bizonyos demográfiai rálátást a magyar kisebbség jelenére és jövőjére nézve. Ezek a szociológiai kutatásokhoz is kis mértékben segítséget nyújtanak, de nem helyettesíthetik azokat.

A szociológiai kutatások végzése (és mindenféle adatgyűjtés a kisebbségek helyzetével kapcsolatban) voltaképpen állami engedélyhez van kötve. Ezt azonban nem veszik szigorúan. Tudják, hogy az ilyen kutatások lebonyolítása különben is számos más akadályba ütközik. Ebből kifolyólag eredményei eleve torzulásra vannak ítélve.

A vajdasági magyarság érzékelhető és értékelhető eredményeket ért el az úgynevezett „lágý” társadalomtudományok területén: az irodalomkritikában és az irodalomtörténetben. E területen is azonban szinte minden eddigi eredmény újraértékelés tárgyát képezi. Mindenki többször is, újra meg újra, megmértetik.

A tudomány és az irodalom egy eltűnő magyarság krónikása.